

УДК 339.97

JEL Classification: E23, F12

Ольга Руда

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ПРО ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Анотація: В статті розглянуто інструменти реалізації торгової політики і державного регулювання внутрішнього ринку країн при їх взаємодії зі світовим ринком. Проаналізовано основні тенденції становлення зовнішньо торгівельних відносин в умовах перехідної економіки.

Ключова слова: виробництво, ринок, імпорт, конкуренція.

Ольга Рудая

ОБ ОПЫТЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА В ЗАРУБЕЖНИХ СТРАНАХ

Аннотация: В статье рассмотрены инструменты реализации торговой политики и государственного регулирования внутреннего рынка стран при их взаимодействии с мировым рынком. Проанализированы основные тенденции становления внешне торговых отношений в условиях переходной экономики.

Ключевая слова: производство, рынок, импорт, конкуренция.

Olha Ruda

ABOUT EXPERIENCE OF NATIONAL PRODUCTION IN FOREIGN COUNTRIES

Annotation: In the article the instruments of realization of trade policy and government control of internal market of countries are considered at their co-operating with a world market. The basic tendencies of becoming outwardly of trade relations are analysed in the conditions of transitional economy.

Keywords: production, market, import, competition.

Постановка проблеми: Світовий ринок розвивається в умовах гострої конкурентної боротьби. Активну роль у ній відіграють ті держави, що не тільки здійснюють заходи щодо захисту національного ринку від ввозу товарів ззовні, але і проводять політику, спрямовану на форсування експорту своїх товарів. Аналіз сучасних світових тенденцій розвитку форм і механізмів стратегічної взаємодії суб'єктів господарювання свідчить про зростання кількості й різноманіття формування довгострокових стратегічних союзів різних галузей і різних країн. Зарубіжні країни здійснюють підтримку в розвитку національного виробництва: регулюють зовнішню економічну діяльність, застосовують субсидування, надають кошти бюджетні позики. Такі дії створюють передумови для посилення економічної безпеки країни її економічних інтересів завдяки стратегічній взаємодії держави з виробником.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Дослідженню захисту національного товаровиробництва в зарубіжних країнах займаються сучасні провідні науковці, дослідники: Сомик А. В., Циганков Т. М., Буланій О. О., Рябенко Г. М., Комарницька О. П. [1-8]. Їх роботи присвячені економічним аспектам стану розвитку світового господарства (світової економіки), його тенденцій, дослідженню причин суперечностей.

Виклад основного матеріалу: Регулювання державної допомоги виробникам-це важливий елемент конкурентної політики будь-якої держави. Зростання уваги до практики державного субсидування на міжнародному рівні підтверджує актуальність цього питання. Усталений та динамічний розвиток економіки можливий лише за ефективного використання ресурсів, яке забезпечується в умовах чесної конкуренції. Саме тоді фінансові та трудові ресурси розподіляють на користь найбільш ефективних та перспективних галузей. Будь-яке втручання держави у ці процеси створює ринкову конкуренцію, тому в сучасному світі багато уваги приділяється розробленню та впровадженню механізмів, які би дозволили мінімізувати втручання уряду в діяльність виробників.

Посилення інтеграційних процесів на Європейському континенті та у світі в цілому стало поштовхом до реформування системи субсидування. Оскільки зростання міжнародного товарообороту загострювало конкуренцію між національними та закордонними виробниками на вітчизняних ринках усіх країн, багато підприємств чи окремих галузей в умовах глобальної конкуренції втрачало свої позиції. Більшість Урядів вдалися до протекціонізму та запровадили системи тарифного і не тарифного захисту своїх виробників, що вело до скорочення обсягів міжнародної торгівлі та нівелювання переваг міжнародного поділу праці.

М. Портер у своїй фундаментальній праці - «Міжнародна конкуренція. Конкурентні переваги країн» [5], виділяє п'ять головних чинників, які впливають на конкурентоспроможності країни:

- 1) наука і технологія;
- 2) капітал;
- 3) робоча сила;
- 4) інфраструктура;
- 5) інформація.

Як критерій виміру впливу цих факторів на конкурентно спроможність виступає ефективність виробництва і якісні характеристики товарів.

Підтвердженням ефективності вищевказаних принципів служить світовий досвід регулювання зовнішньоекономічної діяльності в таких країнах, як Іспанія, США, Японія, Південна Корея, Китай та ін. У цих успішних сьогодні країнах для виходу з економічної кризи була використана система оптимального протекціонізму, що базується на захисту внутрішнього ринку та державній підтримці конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробництва.

Слід помітити, що якщо на словах перевагу останні десять років віддається ідеалам вільної торгівлі, то на ділі часто виграє протекціонізм. Але головну роль сьогодні грає не митно-тарифний протекціонізм, а нетарифні способи впливу держави, що сприяють підтримці конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників.

Захист національного товаровиробництва багато в чому пов'язана з державною підтримкою експортної діяльності в країні. У світі найбільш широке розповсюдження отримала бюджетна політика як форма підтримки: створення спеціальних інститутів, які займаються питаннями просування товарів на зовнішні ринки, система експортних кредитів і гарантій по таких кредитах, політика приваблення капіталовкладень в перспективні галузі, вилучення державних асигнувань на НДКР і інші форми, здатні підняти конкурентоспроможність національної продукції. У світовій практиці звичайно використовують два напрями бюджетних позик. У першому випадку з державних коштів спеціальним рішенням уряду створюється фіксований фонд, який передається в розпорядження кредитних інститутів, що видають кредити на умовах, більш низького, ніж ринковий відсотків, фонд цей є оборотним. У другому випадку з бюджету виділяється

визначена сума, яка призначається для виплати різниці між ринковими та пільговими кредитними відсотками. Ця сума передається в розпорядження кредитної системи, яка використовує її при фінансуванні підприємств національної економіки на умовах розстрочки платежу.

Європейські країни використовують системи середньострокового і довгострокового кредитування. В яких можна відзначити декілька підходів. Невеликі країни, наприклад, Аргентина, Колумбія, Мексика, Чилі подовжують дію систем короткострокового рефінансування своїх центральних банків і на середньострокове і довгострокове кредитування, Інші (наприклад, Бразилія) довгострокове фінансування здійснюють за рахунок ресурсів спеціального державного фонду. У третій країнах створені спеціальні установи для фінансування та банківського обслуговування більш довгострокових кредитів.

Держава, як правило, дає гарантії у формі страхування кредитів від серії ризиків. Зокрема: ризиків неплатежів, ризиків, випробовуваних комерційними банками в результаті неповернення кредитів і т.д. Резервна система США планує розширити свою програму стимулювання видачі кредитів до 1 трильйона доларів. Цей “інструмент” поживить споживче кредитування та видачу позик для малого бізнесу а також допоможе подолати кризу ринку комерційної нерухомості та іпотеки [7].

Для удосконалення порядку визначення розміру часткової компенсації, а відповідно й розміру фактичної (пільгової) кредитної ставки для позичальника, доцільно проаналізувати зарубіжний досвід, який свідчить про різноманітність підходів щодо розв'язання цього питання. Зокрема, у Франції механізм дії пільгових кредитів ґрунтується на принципі боніфікації - компенсації кредиторю з коштів державного бюджету різниці між договірною відсотковою ставкою і ставкою пільгового кредиту. Розмір пільгової кредитної ставки є фіксованим, законодавчо визначеним і диференційованим залежно від виду кредиту: на облаштування господарства - 2,7-4 %, модернізацію - 2,7-5 %, розвиток тваринництва - 5-6 %, виробництво деяких продуктів рослинництва - 6-10 %, земельні позики - 5,2 %, фінансування кооперативів із спільного використання техніки - 3,7-5 %

В Німеччині існують дві програми пільгового кредитування «Програма інвестиційного стимулювання» і «Загальна програма аграрних кредитів», в результаті чого пільгове кредитування здійснюється у вигляді кредитів, наданих за ставкою 1 % річних, або шляхом зниження позичкового відсотка діючих кредитів на 4 - 7 %. Тобто для німецьких сільськогосподарських виробників, фіксованими є або ставка пільгового кредиту, або розмір часткової компенсації.

В Австрії не встановлюється фіксована ставка пільгового кредиту для сільськогосподарських позичальників. Пільговий інвестиційний кредит австрійським фермерам диференційований залежно від виду кредиту за двома рівнями компенсаційних доплат - 50 і 36 % діючої відсоткової ставки банку-кредитора. У США Асоціація у справах фермерів фінансує програму зі зменшення кредитних відсоткових ставок із компенсацією 4 % від відсоткової ставки одержаного кредиту в комерційних банках фермером чи сільськогосподарським товаровиробникам [8].

Румунським сільськогосподарським підприємствам часткова компенсація здійснювалася після повернення пільгового кредиту в обумовлений термін у розмірі 70 % відсоткової ставки кредитора.

Фінансова державна підтримка національних товаровиробників не обмежується виділенням бюджетних коштів для пільгових кредитів. У практиці регулювання мають місце також державні субсидії галузям, що працюють за замовленнями держави. Як правило, приймається закон або нормативний акт, який забезпечує державну підтримку галузей, продукція яких не витримує конкуренції на світовому ринку і вимагає такої підтримки.

Слід помітити, що окремі зарубіжні моделі підтримки своїх товаровиробників активно використовують цілеспрямовану структурну довгострокову політику заохочення провідних секторів економіки з метою досягнення їх високої міжнародної конкурентоспроможності. Це особливо характерно для країн Південно-Східної Азії, Японії [1].

Велика роль у розвитку національного виробництва належить створенню та розвитку спеціальних (вільних) економічних зон, науково-індустріальних парків (технопарків). Наприклад, в Китаї перед вільними економічними зонами поставлено завдання – підприємствам з іноземним капіталом забезпечувати виробництво 50% промислової продукції спеціальних економічних зон, три чверті якого має експортуватися. У багатьох країнах здійснюється регулювання імпорту з метою захисту національних товаровиробників та споживачів.

Світова фінансова криза обумовила повномасштабний перегляд поглядів щодо місця і значення держави її економічної думки висловлювалася з точки зору різних підходів щодо необхідності та доцільності втручання держави у ринкові відносини. Представники різних економічних шкіл наводили аргументи як на користь так і проти цієї тези. Розглядаючи кейнсіанство як один із загальновідомих напрямів економічної думки можна звернути увагу на те, що воно положення щодо активного державного регулювання і спростовувало принципи класичного підходу. Сьогодні існує формування дещо нової моделі господарювання в якій ключовим і фундаментальним питання не тільки економічного розвитку, а й, перш за все збереження сталих та ефективних міжнародних зв'язків. Саме ринкова організація господарського життя, принципи сталого розвитку та належного управління сприяння глобальній торгівлі та інвестиціям, утримання від протекціоністських заходів розглядаються сучасною наукою як ключові категорії, базові умови відродження економічного зростання.

На даний час у світі існує дві міжнародні організації які здійснюють регулювання державної допомоги своїм виробникам-це СОТ і ЄС. Офіційно СОТ виступає проти застосування субсидій, однак ЄС та США, з мовчазної угоди СОТ, змагаються за це право все-таки їх надавати. В країнах Західної Європи також діє механізм гарантованих цін на сільськогосподарську продукцію наприклад США щорічно витрачається на підтримку сільськогосподарського комплексу 50 млрд. дол., в ЄС 300 млрд. євро в Україні ця сума становить менше 1 млрд. грн. . У країнах ЄС нагляд за 88-97 % цін на сільськогосподарську продукцію (пшениця, ячмінь, жито, кукурудза, молоко, м'ясо великої рогатої худоби, цукор, оливкова олія) здійснюється наднаціональними органами постійно, «оздоровлення» ринку досягається на основі підтримки балансу між попитом та пропозицією і регулюванням ринкових цін у певних рамках, незважаючи на те, що вільна гра попиту і пропозиції з введенням єдиних цін не усувається. В ЄС встановлені квоти для Португалії та Іспанії на імпорт зерна, не корумпованих інгредієнтів, до чого досить критично ставляться інші країни.

І все-таки, як показує історичний досвід, чим сильніше країна відстає у своєму економічному розвитку, тим більше господарських функцій змушене брати на себе держава. Навіть самі ліберальні західні країни вдаються до допомоги державних органів, щоб захистити свої позиції, а не розраховують на механізм саморегулювання ринкової економіки. Роль держави полягає в мобілізації ресурсів країни, визначенні пріоритетів господарського розвитку, створення необхідного організаційно-економічного механізму захисту національних товаровиробників [6].

Численні елементи механізму господарського регулювання в Японії націлені на вирішення наступних завдань: постійну оцінку стану і перспектив розвитку окремих галузей і підприємств, що здійснюються різними господарчими і діловими організаціями. Це великі податкові пільги при впровадженні новітньої техніки, проведення прискореної амортизації. Це система швидко надання кредитних коштів (обумовлених жорсткими вимогами до термінів, які вкрай рідко переглядаються) на переорієнтацію виробництва, перепідготовку кадрів, а також на переміщення виробництва за кордон. Також країна володіє статусом найбільш відкритої країни світу. Проте з метою захисту національного виробництва існують фактично заборонними митні ставки на деякі види товарів. Японія не є членом жодної міжнародної торговельної організації, крім СОТ, проте має договори про пільгове митне оподаткування з низкою країн, що розвиваються. Часто ставки за цими договорами навіть

нижчі, ніж передбачені ГАТТ. Майже всі, біля 95% тарифних ставок в Японії є адвалерними (тобто обчислюються як відсоток від вартості товару).

Світовий досвід показує, що існують законні методи заборони ввезення в країну тих сільськогосподарських товарів, які вона сама може виробляти для себе в достатній кількості. Так Японія ввела державну монополію на оптову торгівлю рисом і тим самим фактично заборонила ввозити його з-за кордону, хоча митна ставка на нього становить лише 15%. Фінляндія для цього ввела високі внутрішні збори, і тим самим зробила нерентабельним ввезення з інших країн деяких видів сільськогосподарської продукції. Так, наприклад, на імпорте масло Фінляндія вводить внутрішні збори, складові 56% його вартості.

В Республіці Корея правлячі структури не тільки відклали лібералізацію імпорту до тих пір поки не переконались в реальному збільшенні експорту (навіть після переходу до політики його всебічного стимулювання), але й досить обережно здійснювали саму лібералізацію. Суть її полягає в тому, що передове високотехнологічне виробництво продовжує залишатися захищеним, а в галузях, які стали конкурентоздатними на світовому рівні, здійснюється прискорена лібералізація.

В Південній Кореї та Тайвані протекціоністські заходи були спрямовані, перш за все, на поглиблення процесу індустріалізації. Критерієм для видачі національним виробництвам ліцензії на імпорт сировинних товарів і напівфабрикатів замість внутрішніх був розмір «ножиць» цін. Це добре позначилося на першості в ціновій конкуренції вітчизняних громадських товарів над імпортом. Імпорт деяких видів машино-технічної продукції дозволяється лише в тих випадках, коли національні виробники не випускають продукцію з аналогічними характеристиками. Це змушує вітчизняних виробників закуповувати новітнє імпортне устаткування і крім цього, сприяло підвищенню ефективності роботи виробництва машинно-технічної продукції. Крім цього, в Південній Кореї завжди діяв принцип жорсткого контролю за експортом. Щомісячно у присутності представників уряду, найбільш значущих експортерів, керівників експортних асоціацій та науково-дослідних установ встановлюють, а потім і затверджуються урядом, орієнтовані експортні завдання фірм і галузям в цілому по найбільш важливим товарам, здійснюється потоковий моніторинг виконання раніше встановлених квот. Залежно від кон'юнктури вносяться необхідні корективи.

Активно впливаючи на рівень внутрішньо фірмових витрат, держава сприяє таким чином підвищення ефективності експортної та імпоротної політики, наближенню місцевого виробництва до середньосвітового рівня. Якщо та чи інша фірма недостатньо врахувала рекомендації уряду, її позбавляють доступу до кредитів (особливо до пільгових), а держава шукає інших надійних партнерів [4].

Якщо розглядати організаційно-економічний механізм захисту національних виробників в Китаї, то можна відзначити його високу ефективність. Китаю за короткий час вдалося виконати два глобальні завдання:

- Вирішити проблему самозабезпечення країни продуктами харчування; маючи 13% орних земель світу, Китай не тільки забезпечує продуктами харчування 1,334 млрд. свого населення, але й експортує сільськогосподарську продукцію ;

- Розвинути легку промисловість, забезпечивши себе повністю товарами цієї галузі.

В Китаї за межею бідності живе 10% населення. Однією з основних причин такого прогресу є захист свого ринку і виробника, чи ідеологія протекціонізму [2].

Китай сприяє входженню готової продукції іноземних фірм на свій ринок, як правило, через організацію виробництва цієї продукції на своїй території за повним технологічним циклом. Так, в Шанхаї створена авіаційна промисловість разом з американською фірмою «Макдональд-Дуглас», а разом з Росією розробляється сучасний пасажирський авіалайнер.

Кредити і міжнародні угоди вважаються корисними тільки тоді, коли вони ведуть до створення робочих місць в Китаї. Держава позитивно ставиться до будівництва офісів і підприємств іноземними фірмами за їхні кошти, але китайськими працівниками і з китайських матеріалів.

З метою підтримки виробництва бавовни в США виробники в середньому отримують від Відомства з видачі кредитів по 4 млрд. дол. щорічно на виробництво первинних товарів в результаті чого ціни на бавовну у Західній Африці знижуються це призводить до втрати цими країнами приблизно 200млн.дол. Виробники кукурудзи в Мексиці знаходяться в кризовому стані основною причиною цього є те що національне виробництво не може конкурувати з виробниками з США через те, що ті отримують 8 млрд. дол. на рік. Щодо субсидування не сировинної галузі то в цьому випадку можна виділити підтримку Сполученими Штатами Америки компанію "Боїнг". На початку 2011р. було оголошено про перемогу компанії в тендері на контракт від Пентагону, який також отримав назву «замовлення століття» обсягом у понад 30 мільярдів доларів [3].

В Німеччині загальний рівень імпорتنих мит дає можливість зробити висновок про явний протекціонізм продукції аграрного сектору в групі сільськогосподарських продуктів безмитно можна завозити 67% імпорту. В той же час в сировинних товарах протекціонізм дуже диференціюється наприклад імпорт бавовни звільнений від мита на 100%. Також в Німеччині існує обмеження на продукти харчування імпортовані із США, країна висуває такі аргументи, що за оцінкою Федерального міністерства сільського господарства та захисту прав споживачів більше 17% населення Німеччини проти біотехнологічної їжі.

У країнах Європи, Північної Америки, Азії, Океанії основними суб'єктами господарювання й інвесторами у сільському господарстві були і залишаються фермерські господарства. «Сторонні фірми», в т.ч. іноземні, до одержання ліцензії на сільськогосподарську діяльність не допускаються. Вкладення коштів у сільське господарство США, наприклад, можна здійснити на засадах асоційованого членства без права управління, у Франції — шляхом складання капіталів з фермером для спільного виробництва продукції, що регулюється спеціальним законодавчим актом.

Некомерційні виробничі фермерські об'єднання (партнерства і S-корпорації в США і Австралії; GAEC і EARL у Франції; кооперативи колективного обробітку землі в Італії або Іспанії) дають можливість фермерам сформувати спільно оброблювані земельні ділянки, на яких можна використовувати високопродуктивну техніку і впроваджувати новітні технології. А фермерські збутові кооперативи та їх союзи або інші некомерційні об'єднання фермерів можуть виставити на національному або міжнародному ринку будь-яку партію продукції своїх членів, забезпечивши їй як цінову, так і якісну конкуренцію.

Відомо, що рівень економічного співробітництва між будь-якими країнами прямо залежить від глибини та масштабів існуючого між ними поділу праці у сфері матеріального виробництва і стану їх економік на кожний даний період його здійснення. Тобто потенційні можливості розвитку економічного співробітництва будь-якої країни в кінцевому рахунку зумовлюються її загальним економічним потенціалом. А конкурентоспроможність є визначальним критерієм ефективності будь-якого суб'єкта, яка забезпечується за рахунок конкурентних переваг у боротьбі за ринки збуту, ресурси, за місце на ринку, за клієнта, за прибуток тощо, що визначає темпи зростання виробництва та рівень національної безпеки. Гостра конкурентна боротьба спонукає країни до найширшого використання як внутрішніх, так і зовнішніх джерел і факторів економічного зростання, що, в свою чергу підвищує ефективність економічного співробітництва. Відтак, відповідно до даних Звіту по глобальній конкурентоспроможності 2009-2010 Всесвітнього економічного форуму – Швейцарія стала першою в рейтингу країн, а Сполучені Штати спустилися на одну позицію і займають друге місце в рейтингу унаслідок послаблення фінансових ринків і зменшення макроекономічної стабільності; Сінгапур, Швеція і Данія замикають першу п'ятірку країн-лідерів. Європейські країни продовжують переважати в першій десятці: до числа таких країн входять Фінляндія, Німеччина і Нідерланди. Великобританія, як і раніше демонструючи високі показники конкурентоспроможності, проте продовжила своє падіння в рейтингу. В порівнянні з минулим роком країна спустилася на одну позицію і перемістилася на 13 місце, в основному, через послаблення фінансових ринків. Україна ж, опустилася на 10 позицій і займає в цьому рейтингу 82-е місце.

Висновки. Таким чином, світовий досвід показує, що формування ефективного механізму захисту економічних інтересів держави та вітчизняного виробництва є необхідною умовою виходу з кризи за будь-якої економічної моделі розвитку економіки. Вивчення досвіду державної підтримки у країнах з розвинутою ринковою економікою дозволяє зробити висновок, що всі вони створили специфічні системи обслуговування економіки. Всебічно відпрацьована фінансова політика держав створює рівні умови господарювання, носить системний, обґрунтований характер, підтримує постійний взаємозв'язок із виконавцями та забезпеченням конкретних результатів.

Використана література:

1. Буланый О. О. Світовий досвід сучасного митно-тарифного регулювання та застосування його в Україні / О. О. Буланый // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9. – С. 56-61.
2. Ділова рада Україна – Китай [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.china-ukraine.org/ru/statistics/102.html>.
3. Євроатлантична Україна [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.ea-ua.info/news.php?news_id=16303&news_show_type=1.
4. Комарніцька О. П. Історико-науковий аналіз митно-тарифного регулювання у контексті еволюції наукової думки / О. П. Комарніцька [Електронний ресурс]: Історія науки і бібліографістика. – 2009. - №1. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/inb/2009-1/09_komarnytska.pdf.
5. Портер М. Міжнародна конкуренція. Конкурентні переваги країн: Переклад з англійської з передмовою В.Д. Щетинина / М. Портер – М.: Питер, 2005. – 266 с.
6. Рябенко Г. М. Державна підтримка сільського господарства в країнах з розвинутою економікою / Г. М. Рябенко // Інноваційна економіка Всеукраїнський науково-виробничий журнал – 2010. - №3. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2010_3/283.pdf.
7. Сомик А. В. Особливості розвитку системи сільськогосподарського кредитування у зарубіжних країнах / А. В. Сомик // Економіка України. – 2004. - № 8. – С. 54-59.
8. Циганков Т. М. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: / Т.М. Циганков [Монографія] – К.: КНЕУ, 2003. – С. 91-95.

REFERENCES

1. Bulanyu O. O. World experience of modern customs and tariff regulation and its application in Ukraine [Svitovyy dosvid suchasnoho mytno-taryfnoho rehulyuvannya ta zastosuvannya yoho v Ukrayini]. *Aktual'ni problemy ekonomiky - Actual economic problems*, 2006, No. 9, pp. 56-61.
2. Business Council of Ukraine - China [Dilova rada Ukrayinu – Kytay] Available at: <http://www.china-ukraine.org/ru/statistics/102.html>.
3. Euro-Atlantic Ukraine [Yevroatlantychna Ukrayina]. Available at: http://www.ea-ua.info/news.php?news_id=16303&news_show_type=1.
4. Komarnits'ka O. P. Historical and scientific analysis of customs and tariff regulation in the context of the evolution of scientific thought [Istoryko-naukovyy analiz mytno-taryfnoho rehulyuvannya u konteksti evolyutsiyi naukovoyi dumky]. *Istoriya nauky i bibliohrafistyka - History of Science and bibliography*, 2009, No. 1. Available at : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/inb/2009-1/09_komarnytska.pdf.
5. Porter M. International competition. Competitive advantages of: Translation from English with a foreword by E. Shchetinin [Mizhnarodna konkurentsya. Konkurentni perevahy krayin: Pereklad z anhliys'koyi z peredmovoyu]. St. Petersburg, 2005, p. 266.
6. Ryabenko H. M. State support for agriculture in developed economies [Derzhavna pidtrymka sil's'koho hospodarstva v krayinakh z rozvynenoyu ekonomikoyu]. *Innovatsiyna ekonomika Vseukrayins'kyi nauково-vyrobnychyy zhurnal - Innovation economics Ukrainian research and production magazine*, 2010, No. 3. Available at: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2010_3/283.pdf.
7. Somyk A. V. Features of development of agricultural credit in foreign countries [Osoblyvosti rozvytku systemy sil's'kohospodars'koho kredyuvannya u zarubizhnykh krayinakh]. *Ekonomika Ukrayiny - Economy of Ukraine*, 2004, No. 8. pp. 54-59.
8. Tsyhankov T. M. The global trading system: the development of institutions, rules, tools, WTO [Hlobal'na torhova systema: rozvytok instytutiv, pravyl, instrumentiv SOT]. *Monohrafiya - Monograph*, Kyiv, KNEU, 2003, pp. 91-95.

Статтю отримано 28 лютого 2011 року

Рецензію на статтю дав проф. Рогатинський Р. М.